

Tomislav Brlek

FILOZOF KNJIŽEVNOSTI

Les connaissances philosophiques d'un auteur ne s'évaluent pas aux citations qu'il fait, ni d'après des relevés de bibliothèques toujours fantaisistes et conjecturaux, mais d'après les directions apologétiques ou polémiques de son œuvre elle-même.

Gilles Deleuze

Među pripadnicima prve poslijeratne generacije znanstvenih proučavatelja književnosti, kod nas okupljenih oko časopisa *Umjetnost riječi* kao neformalna Zagrebačka stilistička škola, s kojima je dijelio određene intelektualne predilekcije, kao što su primarna usmjerenost na interpretaciju literarnog teksta i potreba za stalnim preispitivanjem metodoloških polazišta toga pothvata, Milivoj Solar izdvaja se izrazitom usmjerenošću na konceptualno utemeljenje proučavanja književnosti, što općenito naziva problemom *filozofije književnosti*.¹ Od svojih se neposrednih prethodnika i suvremenika –

¹ Rođen u Koprivnici 8. 4. 1936, Milivoj Solar diplomirao je 1959. filozofiju i jugoslavistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na kojem je 1964. doktorirao radom o književnom djelu Frana Galovića. Na Katedri za teoriju i metodologiju proučavanja književnosti Odsjeka za komparativnu književnost istog fakulteta proveo je čitav svoj radni vijek: započevši kao asistent 1963, od 1976. je redoviti profesor, a 2007. postaje profesor emeritus. Od 1987. do 1990. bio je ministar prosvjete i kulture u vladi SR Hrvatske. Umro je u Zagrebu, 16. 9. 2025.

Redoviti član Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti od 2008. i dopisni član Crnogorske akademije nauka i umjetnosti u Podgorici od 2011, bio je i član Društva hrvatskih književnika, Hrvatskoga filološkog društva i Hrvatskog filozofskog društva. Uz niz priznanja za pojedina djela (Nagrada Grada Zagreba, 1972; Nagrada „Božidar Adžija“, 1975; Nagrada „Vladimir Nazor“, 1977; Nagrada HAZU, 2003), za cjelokupan su mu opus dodijeljene Nagrada Grada Koprivnice za životno djelo (2007), Nagrada „Vladimir Nazor“ za životno djelo (2010), Državna nagrada za znanost za životno djelo (2016) i Medalja Antuna Barca (2024). Priredio je dva izdanja djela Frana Galovića (1966, 1997), a kritičkim komentarom popratio pjesme i pripovijetke u okviru njegovih sabranih djela (2005–2006). *Izabrana djela* [=ID] u pet svezaka objavljena su mu u nakladi Golden marketing – Tehnička knjiga (2004–2008), a njegovom su opusu posvećena tri zbornika znanstvenih radova: *Znanstveno djelo prof. dr. sc. Milivoja Solara: hrvatska književnost 20. stoljeća, različite ideje i funkcije književnosti* (ur. Branimir Bošnjak et al., 2006), *Poetika pitanja: zbornik radova u povodu 70. rođendana Milivoja Solara* (ur. Dean Duda et al., 2007) i *Jezik književnosti, znanosti i medija: zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 80. rođendana akademika Milivoja Solara* (ur. Zvonko Kovač et al., 2018).

Autor je knjiga (gdje ne stoji drukčije, mjesto objavljivanja je Zagreb): *Osnovi marksističke nauke o društvu* (Naprijed, 1962); *Pitanja poetike* (Školska knjiga, 1971); *Ideja i priča: aspekti teorije proze* (Liber, 1974; drugo, prošireno izdanje, Znanje, 1980; ³2004. [=ID, knj. 1]); *Književna kritika i filozofija književnosti* (Školska knjiga, 1976); *Teorija književnosti* (Školska knjiga, 1976, ²⁰2005; ²¹Alfa, 2016; ²²Cetinje: FCJK, 2019); *Uvod u filozofiju književnosti* (SC/Teka, 1978; ²2004. [=ID, knj. 2]); *Moderna teorija romana*, izbor, uvod i komentar M. Solar (Beograd: Nolit, 1979); *Smrt Sanča Panse: ogledi o književnosti* (NZMH, 1981; ²2006. [=ID, knj. 3]); *Suvremena svjetska književnost* (Školska knjiga, 1982; ²1990; prerađeno i dopunjeno izdanje, 1997); *Mit o avangardi i mit o dekadenciji: aspekti tumačenja proze dvadesetog stoljeća* (Beograd: Nolit, 1985); *Eseji o fragmentima* (Beograd: Prosveta, 1985); *Filozofija književnosti* (Liber, 1985); *Roman i mit: književnost–ideologija–mitologija* (August Cesarec, 1988); *Teorija proze* (Liber, 1989); *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti* (MH, 1995, ²2005); *Vježbe tumačenja: in-*

kao što su Zdenko Škreb, Ivo Frangeš, Svetozar Petrović, Viktor Žmegač, Aleksandar Flaker i Gajo Peleš – naročito izdvaja dovođenjem u pitanje samorazumljivosti određenja književnosti kao umjetnosti, prepoznajući u tom polazištu neispitani metafizički temelj, te bitno drugačijim, strože razrađenim, shvaćanjem međudnosa različitih tipova znanja o književnosti, razlikujući u tom smislu znanstveni od neznastvenog pristupa, pri čemu bi prvi obuhvaćao *teoriju književnosti*, koja počiva na lingvistici i deduktivnom zaključivanju, i *povijest književnosti*, koja je utemeljena na historiografiji i provjeri hipoteza na empirijskoj građi, a potonji *književnu kritiku*, koja se kao „praktična, kreativna, subjektivna djelatnost” (Solar, 1971: 27) bavi jedinstvenim i neponovljivim predmetom, te *filozofiju književnosti*, koja sagledava „ono što se sa stajališta znanosti o književnosti ne može sagledati” (Solar, 1976: 49) i koja se može razvijati uz znanstveni pristup ili njemu usuprot. Uputno je ne smetnuti s uma kako, dakle, za Solara mnogo toga što se uobičajeno čita pod egidom teorije zapravo spada u filozofiju književnosti (autori o kojima je riječ, od, recimo, Lukača, Deride, Ransijera ili Arent, do Liotara, Deleza, Kofman ili Agambena, pritom pretežno i jesu filozofi po formaciji, kao i po institucionalnoj afilijaciji).

Izuzev propedeutičkih sintetskih pregleda *Suvremena svjetska književnost* i *Povijest svjetske književnosti*, njegov opus ne sadrži književnopovijesne radove – Solarova koncepcija filozofije književnosti primarno je usmjerena upravo na promjenu paradigme povijesti književnosti osporavanjem njenih pozitivističkih zasada. Teorijski se zalažući za razmatranje književnosti u totalitetu povijesnog razvitka, Solar odbacuje linearno nizanje epoha i stilova na temelju njihove nekritički hipostazirane različitosti, suprotstavljajući mu „nad-književni smisao književnosti u vremenu” (Solar, 1971: 91), koji se očituje u obliku „neprekinutog kontinuiteta književnosti u vremenu” (Solar, 1978: 156), čime se, međutim, nipošto ne negira neprestana promjena – upravo naprotiv. Kao i u cjelokupnom svom misaonom radu na proučavanju književnosti, i tu Solar, ne samo ključno polazište, nego i metodološku inspiraciju, pronalazi u Hegelovoj dijalektici: kako je to ustvrdio Vladimir Biti, „Solar je filozof linearno-povratnog mišljenja” koji „u čitavu svome djelu pokušava s ovim misliocem zapodjenuti plodotvoran dijalog” (Biti, 1989: 27). Usprkos očiglednoj eklektičnosti – inače, također izvedenoj iz Hegela, koji, kako Solar ističe, nema nikakvu specifičnu vlastitu metodu, nego u mišljenju naprosto uključuje ukupnost onoga što je prethodno relevantno rečeno, „sve metode filozofiranja prije Hegela” (Solar, 1978: 105) – u njegovom se vlastitom misaonom hodu jasno uočava matrica koja, kako to sažeto izlaže Biti, ima za cilj „pomaknuti središte dijalektike sa sinteze [...] na antitezu,

terpretacije lirskih pjesama (MH, 1997, ²2005); *Edipova braća i sinovi: predavanja o mitu, mitskoj svijesti i mitskom jeziku* (Naprijed, 1998; ²2008. [=ID, knj. 5]); *Granice znanosti o književnosti: izabrani ogledi* (Naklada Pavičić, 2000); *Povijest svjetske književnosti: kratki pregled* (Golden marketing, 2003); *Predavanja o lošem ukusu: obrana estetičkoga uma* (Politička kultura, 2004); *Retorika postmoderne: ogledi i predavanja* (MH, 2005); *Rječnik književnoga nazivlja* (2006. [=ID, knj. 4]; ²Cetinje: FCJK, 2019); *Književni leksikon: pisci, djela, pojmovi* (MH, 2007; prošireno izdanje, 2011); *Nakon smrti Sanča Panse: eseji i predavanja o postmodernizmu* (Ljevak, 2010); *Ukus, mitovi i poetika* (Beograd: Službeni glasnik, 2010); *Kritika relativizma ukusa: predavanja o ukusu, moralu i poetici* (MH, 2011); *Eseji o velikim i malim pričama* (Ex Libris, 2014); *Književnost: vrlo kratak uvod u njezinu teoriju, povijest i kritiku* (Politička kultura, 2014); *Poetika apsurdna i poetika paradoksa: eseji o modernoj i postmodernoj književnosti* (Politička kultura, 2015) i *Interpretacije* (Politička kultura, 2016).

trajno nezadovoljan, nezadovoljiv odsjek transmisije koji, ne mogući ga dosegnuti, goni prema razrješenju” (Biti, 1989: 29). Misaoni proces u kojem svaka pojedina faza teži da ujedini dotadašnje uvide u istraživanju dane problematike, dok se istovremeno po njoj ostvaruje prijelaz prema onome što dolazi, konkretno se ostvaruje kao teorijski tekst u kojemu je riječ uvijek istodobno „okrenuta unatrag da osluhne ono što probija naprijed i naprijed da dokuči ono što je nagovara natrag” (Biti, 1989: 23–24). Kako na planu strukture pojedinih knjiga – egzemplarna je u tom pogledu prstenasta kompozicija *Uvoda u filozofiju književnosti* – pa čak i oblikovanja pasusa i rečenica kao ustrajnog kruženja oko pokrenutih protuslovlja u procesu neprekidne relativizacije, tako je i za cjelinu Solarovog opusa nadasve karakteristična međusobna usmjerenost dijelova, što će reći da potonji radovi proizlaze iz prethodnih upravo time što njihove, ionako provizorne zaključke dovode u pitanje, tvoreći svojevrsan trajni dijalog oko *pitanja poetike*.

Izazov zdravom razumu

Interes za prevladavanjem antinomije historicističko-pozitivističkog utvrđivanja činjenica književnog teksta i estetsko-moralne interpretacije književnog djela kao zasebnog sustava vrijednosti ostvaruje se u Solarovom opusu kao ustrajno zagovarano intenziviranje spoznajne razmjene između znanosti o književnosti i filozofije, pri čemu književnost ima funkciju trajne provokacije unutar hermeneutičkog okvira koji pruža filozofija, zauzvrat književnosti omogućujući da misli samu sebe. Na tragu fenomenološkog prekida s beskrajnom aspektualnošću pristupa predmetu književnosti i usmjeren na neposredno iskustvo čitanja književnog teksta, Solar filozofsku refleksiju poima kao jedini izlaz iz loše beskonačnosti pragmatizma jer nudi mogućnost da se spoznaje do kojih dolazi znanost o književnosti međusobno omjere izvan parametara neposredne datosti. Bez obzira na to radi li se o nemogućnosti ujedinenja ili nemogućnosti razdvajanja „iskustva filozofske reprezentacije s iskustvom samostalne znanosti o književnosti”, što u oba slučaja pretpostavlja utopijsku „mogućnost sabiranja cjelovita ljudskog iskustva u vremenu” (Solar, 1985: 196), upravo je, kako je pokazala Renata Jambrešić Kirin, „aporija zalag autentičnosti Solarovog govora o književnosti i glavni usmjeravač njegovih napora oko i radi književnosti” (Jambrešić Kirin, 1995: 225). Budući da tako shvaćeno proučavanje književnosti za krajnji cilj ima uklapanje književnosti u dinamiku ukupnoga povijesnog razvitka, interpretacija se logično ispostavlja kao središnji problem i primarni način odnosa kako spram književnog teksta, tako i spram različitih metodologija proučavanja književnosti, pri čemu se za vlastitu poziciju bira trajno pomična točka provizornog sagledavanja cjeline.

U skladu s tim, Solarov se samosvjesno i dosljedno eklektički pristup ustrajno odupire priklanjanju bilo kakvoj strogo određenoj i jasno definiranoj metodološkoj orijentaciji ili školi mišljenja. U rijetkom autoreferencijalnom komentaru, svakako neslučajno u predgovoru jedinjoj svojoj knjizi rematskog naslova koja nije priručnik, a koja se k tome, ili baš stoga, zacijelo može uzeti kao najbolji *exordium* za njegovo djelo, Solar će se osvrnuti na pitanje *oblika mišljenja* koji spaja tekstove što ih ne veže ni „srodnost zadanih tema”, ni „neko šire područje”, ni slični postupci „u obradi detalja koje bi se moglo

shvatiti kao priprema razrade cjeline” te koji, napokon i dakako, nemaju „jedinstvene metode koja bi obećavala da se eventualni rezultati nekako upotpunjuju”. Pa ipak, svoj toj heterogenosti usprkos, na djelu je nedvojbeno osviješten „način mišljenja koji čežnju za sistemom ne smatra nužno vrlinom, ali koji se podjednako tako ne može zadovoljiti aforizmima” (Solar, 1985a: 7). Kako su fragment i esej forme u kojima je nemoguće ne uočiti da se „tema, naravno, ne može odvojiti od načina razrade”, Solar se u izričitoj opreci spram u „našem vremenu” raširene sklonosti da se „oblik odvoji od smisla i da zatim njihovo jedinstvo vidi isključivo s aspekta bilo jednoga bilo drugoga” (Solar, 1985a: 7–8), odlučuje za njih, pišući, štoviše, *eseje o fragmentima*. Za taj je izbor i stav na kojem se temelji nesumnjivo presudno upravo iskustvo književnosti, jer kako je već drugdje nedvosmisleno bio ustvrdio: „Svako je književno djelo izazov zdravom razumu, navici i običaju služenja jezikom” (Solar, 1978: 25). Štoviše, pogrešno je reći da jezik u književnom djelu funkcionira „na osobit način”, stoga što „u književnom djelu jezik više uopće ne funkcionira, jezik se u književnom djelu pojavljuje u dimenziji neposredne prisutnosti”. A upravo u toj situaciji Solar vidi mogućnost otvaranja novog horizonta jer jedino „ako jezik takoreći transcendirati sam sebe, ako prelazi preko granica vlastite sustavnosti i ako se odnosi prema ljudskom svijetu koji se tek oblikuje, književno djelo može izreći nešto doista novo” (Solar, 1978: 39).

Time se pred čitateljima očigledno uvijek iznova postavlja zahtjev da nadiđu sve što im je poznato u odgovoru na izazov teksta, a na njega posljedično moraju na novoj razini odgovoriti i svi koji se bave proučavanjem književnosti. I za autore i za čitatelje i za proučavatelje neposredno iskustvo – na koje se može ukazati, ali ga se ne može sistematski razložiti – nadilazi sve usvojene institucionalne norme i heurističke protokole. U svjetlu dominantnih tendencija u akademskom proučavanju književnosti proteklih nekoliko decenija, međutim, od presudne je važnosti što Solar pritom izričito ističe kako nikuda ne vodi podmetnu li se u tom nastojanju bilo „psihološka ili sociološkopoliitička metafizika”, bilo „improvizacija ‘privatne metafizike’ pojedinih autora” (Solar, 1985: 195 i 196), umjesto discipline kritičkog mišljenja (koja se, nikad nije zgoreg ponoviti, ostvaruje u trajnom izmicanju formalizaciji). Mada je nedvojbeno široj publici najprije, a možda i jedino, poznat kao autor *Teorije književnosti*, udžbeničke sinteze koja je u tri desetljeća od 1976. do 2005. štampana u čak dvadeset izdanja (pri čemu je sedmo iz 1982. prerađeno, a šesnaesto iz 1994. prerađeno i dopunjeno), Solar se, u svjetlu vlastitih na početku navedenih određenja, prije no teoretikom u svom pisanju ispostavljao *filozofom* književnosti. A kako to u njega znači „nužnu svijest o krnjosti i relativnosti svakoga teorijskog uzorka i svake periodizacije, prešutno čak i onoga iz kojega biva pisan autorov tekst, koji je stoga (jednako tako nužno) otvoren” (Jukić, 1995: 169), nipošto mu, dakle, cilj nije mogao biti ni katalogiziranje raznorodnih kritičkih usmjerenja, ni klasificiranje historijskih promjena interesa, nekmoli kodifikacija pseudoparadigmatskih gnomi.

Kao što Solarove prikaze povijesti književnosti, kompendije književnoteorijskih pristupa (*Moderna teorija romana*), leksikone kritičkog pojmovlja (*Rječnik književnog nazivlja*; *Književni leksikon*), te rasprave o oblicima kao što su mit (*Edipova braća i sinovi*), proza uopće (*Ideja i priča*; *Teorija proze*; *Mit o avangardi i mit o dekadenciji*) i roman napose (*Smrt Sanča Panse*; *Roman i mit*; *Nakon smrti Sanča Panse*) odlikuju eklekticizam metode

u svrhu nuđenja pragmatičnih terminoloških i konceptijskih rješenja, tako se njegova čitanja pojedinih djela, polazeći uvelike od fenomenološke tradicije, suprotstavljaju beskrajnomo širenju okvira i množenju aspekata shvaćanja književnog teksta, te u središte postavljaju konstitutivno nedohvatno *osnovno iskustvo književnosti*, koje bi, iako neizbježno individualno uvjetovano, u doživljajnoj strukturi imalo biti zajedničko. Upravo pitanje odnosa između načina spoznaje književnog teksta i njegove spoznajne vrijednosti presudno određuje i niz radova posvećenih posebnim problemima, od potrebe iznalaženja načela periodizacije povijesti književnosti uslijed očigledne nedostatnosti duhovno-povijesnog modela nizanja aksiomatski razdvojenih razdoblja (što je najpodrobnije razrađeno na oglednom i višestruko razmatranom primjeru modernizma i postmodernizma), preko definicije prirode umjetničke proze predstavljenom predmetnošću, a ne uposljenim sredstvima prikazivanja (što oprimjeruju analize paradigmatičkih ostvarenja kao što su *Srce tame*, *Zapisi Maltea Lauridsa Brigea*, *Proces*, *Majstor* i *Margarita*, *Buka* i *bijes*, *Stranac*, *Molaj te Ako jedne zimske noći neki putnik*), do tumačenja žanrova, vrsta i oblika (mit, novela, roman, esej, vic, pa i trač) kao jezičnog uobličavanja stanovitog iskustva svijeta i života.

Hegelov crni cvijet

Usprkos Solarovom opetovanom deklarativnom otporu prema mogućnosti usustavljenog pristupa književnom tekstu, kao i žanrovskoj i diskurzivnoj raznovrsnosti njegova opusa koji obuhvaća, kako to opisuje Andrea Zlatar, „najširu lepezu oblika znanstvene proze (udžbenik, znanstveni tekst, predavanje, esej), u smjeni kojih bi se mogla razabrati osobna autorska evolucija, vezana uz postepenu smjenu znanstvenih paradigmi” (Zlatar, 1995: 102), u njegovom se radu jasno razabire trajna skepsa spram tekstualnih učinaka temeljena na aksiomu izvjesnosti interpretativnoga konsenzusa. U skladu s načelom hermeneutičkoga kruga, smisao se teksta „neprestano ostvaruje u čitanju i razumijevanju, a baš čitanje i razumijevanje uspostavlja u tekstovima određen smisao koji se može razabrati u okvirima određene tradicije” (Solar, 1974: 32), ali konačna prosudbena instanca pritom ipak ostaje izvan dohvata povratnog djelovanja teksta: „Istina, odnosno neka koncepcija zbilje, uvijek je ‘pozadina’ na kojoj se umjetnost ostvaruje i bez shvaćanja te problematike nema ni pravog shvaćanja onoga u čemu je umjetnost nekog književnog djela” (Solar, 1974: 47). S druge strane, neprestano promišljanje uvjeta mogućnosti mišljenja neizbježno vodi u hegelovsku regresiju: „Ne možemo, naime, prepoznati samo prepoznavanje; to bi zahtijevalo da izravno budemo svjesni ne samo toga da nešto razumijemo nego i samog čina razumijevanja, odnosno, drukčije rečeno: ne samo da bismo morali razabirati kodove na temelju kojih nešto razumijemo, nego bismo morali razabirati i kodove na temelju kojih možemo razlikovati različite vrste kodova” (Solar, 1995: 133). Ali, upravo iz te nemogućnosti i proizlazi neprestano kretanje mišljenja.

Stoga, takav dosljedni spoznajni relativizam nipošto ne vodi u onaj aksiološki, već se, naprotiv, upravo uslijed njega izgrađivanje sistema vrijednosti ispostavlja nužnim. Raspravljajući o problemu gubitka ukusa (*Predavanja o lošem ukusu*; *Kritika relativizma*

ukusa), Solar se suprotstavlja hegemonijskim tendencijama u kulturi uopće, a u proučavanju književnosti napose, koje sistematski pluralizam kritičkih metoda olako prevode u proizvoljno umnažanje dogmatskih stavova, što književnu komunikaciju dovodi u sferu mita i trača, a kategoriju ukusa svodi na pitanje mode. Budući da je za izgrađivanje ukusa potrebno kako elementarno znanje o predmetnom području, tako i vlastito iskustvo, ukus pretpostavlja tradiciju, dok moda, naprotiv, svoje ovjerovljenje nalazi isključivo u sadašnjosti. Najveća opasnost, međutim, leži u tome što moda ne ostavlja nikakvu mogućnost izbora jer naprosto zahtijeva da se slijedi, dok ukus preporuča i vodi, razvijajući time samosvijest o odabranim vrijednostima. Da se teorijska misao Milivoja Solarra kroz više od pola stoljeća u kom se bavio vrlo raznovrsnim pitanjima i raznorodnim pojavama, posvećujući se pritom različitim razinama problema, razvijala sustavno i dosljedno, vidljivo je iz činjenice da je opis Vladimira Bitija kako Solar konzekventno zastupa „tzv. humanističku liniju u tradiciji zapadnoevropske filozofije”, te se u skladu s njom „afirmira ideja čovjeka koji radom i govorom, transcendirajući vlastitu subjektivnost kreira ljudsku povijest”, držeći pri tome sustavno mišljenje jedinim kritičkim filozofskim mišljenjem „jer se otima opasnosti da uslijed neuspjeha tradicionalne estetike utekne u iracionalizam, mistiku i teologiju i time potajice, ali utoliko sramnije, dopadne restaurativne ideologije” (Biti, 1989: 29–30), iznesen desetljećima prije no što će Solar objaviti niz knjiga u kojima razrađuje brojne aspekte upravo te općeprisutne opasnosti.

Svoju novu knjigu, esej o Čehovljevim novelama, Žak Ransijer zaključuje tvrdnjom kako je situacija u kojoj je sloboda „još uvijek daleko, a udaljenost koja nas od nje dijeli ne može se izmjeriti, kao ni put koji vodi do nje”, ali je istodobno „ta udaljenost i ono što nas s njom veže”, stanje što ga Čehov, usuprot, „kako zatočnicima progressa koji se postavljaju za krčitelje puteva ka budućnosti, tako i nihilistima koji proklamiraju da je svaka budućnost isprazna, osim one u koji će se i pojedinci i civilizacije vratiti u prah”, u svom pisanju „tvrdoglavo ocrtava” uvijek iznova – a to bi se „moglo nazvati politikom književnosti” (Rancière, 2025: 108–109). U kontekstu sveopćeg prepuštanja slavljenju bujanja uniformne različitosti i ekskluzivne inkluzivnosti što ih zastupaju *soi-disant* prevrednovatelji svega postojećeg, po kojima je aforizam mišljenje a identifikacija politika, dok je umjetnost afirmacija a kritika denuncijacija, najprimjerenije bi se stoga bilo prisjetiti Solarovog čitanja Hegelove ironične opaske da se život pretvorio u veselo šarenilo cvjetova među kojima, međutim, nema crnih: „Crni je cvijet pri tome Hegelu, naravno, filozofija, kojoj ne pristaje šarenilo; crna boja nije tu simbol smrti, nego je simbol dubine, koja je, naravno, uvijek tamna ako se gleda s razine 'ispod' koje se ne smije ni zaviriti” (Solar, 1981: 215). Taj dalekosežan lakonski zaključak rasprave o problemima marksističke misli o književnosti pokazuje, reklo bi se, da slučaj baš i nije bio toliki komedijant kad je htio da Milivoj Solar umre istog dana kad i četiri mjeseca mlađi Robert Redford, ne bi li se i ne tako diskretno time ukazalo kako su se obojica odlikovali iznimno rijetkom kvalitetom ležernog majstorstva i pripadnog mu neusiljenog autoriteta, koja je najuže povezana s ozbiljnim shvaćanjem svoga posla a nipošto samoga sebe (dočim se po obrnutom pak nepogrešivo prepoznaju doksografski zeloti svih fela), dok je inače u gore spomenutoj tradiciji poznata kao *sprezzatura*.

IZVORI:

- Biti, Vladimir. (1989). *Pripitomljavanje drugog: mehanizam domaće teorije*. Zagreb: HFD.
- Solar, Milivoj. (1971). *Pitanja poetike*. Zagreb: Školska knjiga.
- Solar, Milivoj. (1974). *Ideja i priča*. Zagreb: Liber.
- Solar, Milivoj. (1976). *Književna kritika i filozofija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Solar, Milivoj. (1978). *Uvod u filozofiju književnosti*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta.
- Solar, Milivoj. (1981). *Smrt Sancha Panze*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Solar, Milivoj. (1985). *Filozofija književnosti*. Zagreb: Liber.
- Solar, Milivoj. (1985a). *Eseji o fragmentima*. Beograd: Prosveta.
- Solar, Milivoj. (1995). *Laka i teška književnost*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Jambrešić Kirin, Renata. (1995). „Razumijevanje književnosti u Milivoja Solara i Vladimira Bitija”. *Trag i razlika*. (V. Biti i dr., ur.). Zagreb: MD/HUDHZ, 225.
- Jukić, Tatjana. (1995). „O trijadi romana, (njegove) povijesti i teorije u Viktora Žmegača i Milivoja Solara”. *Trag i razlika*. (V. Biti i dr., ur.). Zagreb: MD/HUDHZ, 169.
- Rancière, Jacques. (2025). *Au loin la liberté: Essai sur Tchekhov*. Paris: La fabrique.
- Zlatar, Andrea. (1995). „Ja književne teorije”. *Trag i razlika*. (V. Biti i dr., ur.). Zagreb: MD/HUDHZ, 102.